

že ime pové, bil je tukaj hospital, t. j. gostišče, kjer so se sprejemali popotniki in revni ljudje, ker v samostanu za ptujce ni bilo toliko prostora, in ker je pri samostanu moral vladati mir in tihota. Pri tamošnjem gostišču so v trinajstem veku postavili tudi kapelico, ki se je pozneje povečala in je dandanes župnijska cerkev špitalska.

Menihi so pa tudi delovali na slovstvenem polju. V trinajstem veku je opeval oče Filip življenje Marijino v pesmih, ki so bile razširjene po celi Nemčiji. Samostanski prednik Konrad (1342) je slovel radi učenosti in zložil več cerkvenih himen in pesmij v latinskem jeziku, kakor: *Matutinale B. V.*, *Hymnus de eadem B. V.*, *Psalteria rythmica*, *Tractatus super Alleluja paschali*. Ravno tako se omenja kot pisatelj priyor Matevž II. (1531 — 1540), ki je spisal „*Flores campi — maior et minor*“. Letopise ima samostan od svojega početka do časa svojega prestanka. Njegova knjižnica je bila obširna in sloveča. Iz nje sta tudi med drugimi zajemala gradivo za svoje razprave slavni Erazem Fröhlich in Hijeronim Pez. Gotovo bi imela za Slovence marsikaj važnega in zanimivega, ko bi se nam bila do dandanes ohranila. A le malo knjig se je rešilo, samo tiste namreč, ki so bile že med ljudstvom razširjene, predno se je odpravil samostan. Med narodom so širili razne nemške in gotovo tudi slovenske knjige. Narod jih visoko čisla in dobro shranjuje, ker se boji zanje. Zato je tudi prav težko pozvedeti, če jih imajo še pri kaki hiši. Pri neki hiši so mi pokazali več homiletičnih nemških knjig in tudi slovenskih iz prejšnjih stoletij, o katerih mislim ob drugi priliki še več povedati, ako bom mogel najti še kaj novega. Vse druge knjige so se pogubile in uničile. Izmed mnogih raznih rokopisov, kodeksov in diplom se nam ni skoraj nič ohranilo. Menihi so bili razdraženi zaradi krivice, da imajo za ves svoj trud le to plačilo, da morajo zapustiti prostore, ki so jih povečali pobožni vladarji prejšnjih stoletij. V tej razburjenosti in žalosti so na kólih izvozili stare listine na neko njivo in tam vse sežgali, rekoč, naj za nami ne bo nobenega spomina.¹⁾ Kar pa je ostalo, to so državni služabniki, ki so po l. 1782. prevzeli oskrbovanje samostana, z vzgledno nevednostjo prodali nekemu milarju v Konjicah, ki je kupčevalcem zavijal milo v listine in knjižne liste. Potemtakem nimamo skoro nič ostankov slovstvenega in umetniškega delovanja zajčkih menihov, akotudi so mnogi izmed njih bili umetelniki, pesniki in slikarji.

Posebno v stavbarstvu so kazali veliko spretnost. Samostan je imel imenitne stavbe, ne le

take, ki so bile potrebne za trdnjavo in tabor proti navalom sovražnikovim, ampak tudi take, ki nam kažejo, da je v samostanu cvetla stavbarska umetnost. Dasi je bil prostor, kjer je stal samostan, le majhen, vendar se je pri zidanju porabil prav dobro. Od habsburškega vojvode Albrehta III. so dobili (l. 1366.) dovoljenje, da smejo samostan izpremeniti v trdnjavo, da bi bili varni vsakoršnih napadov. Obdali so samostan z visokim močnim zidovjem, katero občudujemo še dandanes. Zid je imel zgoraj mnogo pošév proti soteski obrnjenih lin ali puškaric, skozi katere so streljali, da se ni mogel sovražnik bližati trdnjavi. Te puškarice so prav spretno napravljene. Če pogledaš zid od zunaj, je luknja tako mala, da se komaj vidi, a od znotraj je velika doblina za strelca. Za brambo so imeli tudi rove in prekope, v katere so napejljavali vodo. Večkrat so se morali braniti Turkov, katere so pa večinoma slavno pregnali s pomočjo kmetov, kateri so iskali v samostanskem zidovju zavetja. Obzidje je imelo sedem utrjenih in precēj visokih stolpov, izmed katerih so še posamezni dobro ohranjeni.

Med celo vrsto stavb, hodnikov in zagraj vzbudi našo pozornost najprej samostanska cerkev, ki je središče celega sela. Kdaj je bila ta

Razvaline cerkve zajčkega samostana.

¹⁾ Davorin Trstenjak: Novice 1881.